

JANUS PANNONIUS BÚCSÚVERSE HUSZONKILENC MAGYAR FORDÍTÁSBAN

Nemes versengésre hívta fel a Kortárs 1972. évi márciusi száma legnevesebb ma élő költőinket és műfordítóinkat: Janus Pannonius egyik legismertebb költeményét, melyet — a régebbi fordításokat követve — *Búcsú Váradtól* címen ismerünk, jelölték ki a műfordítói pályázat tárgyául „egyrészt, mert eddigi fordításai jobbra hibás értelmezésre épültek, másrészt mert ez a reneszánsz versremek a latinul író Janus Pannoniusnak talán leginkább nemzeti érzülettel és jelképekkel teli költeménye”. A vállalkozó szellemű költők nemcsak a vers eredeti szövegét, hanem Kulcsár Péter filológiai hiteles nyersfordítását (igazán kár, hogy kimaradt a kötetből!), valamint Kardos Tibor kommentárjait és az eddigi szakirodalom eredményeinek rövid ismertetését is megkapták. Ezen utóbbiak szerencsére olvashatók az új fordítások előtt, s valóban szükségesek is, hiszen már a vers címében (*Abiens valere jubet sanctos reges, Waradini*) jelzett alaphelyzet is értelmezési problémákat vet fel. A latin mondat szó szerinti fordítása a következő: *Az elmenő üdvözli a szent királyokat, Váradon.* A kiadók véleménye szerint ez azt jelenti, hogy Janus még *Váradon van* a költemény elhangzásakor, de már búcsút mond neki, vagyis üdvözli. (Nem hívták fel a figyelmet a kommentárok arra a tényre, hogy a latin *iubeo aliquem valere* kifejezés, szó szerint: „parancsolom hogy legyen erős, egészséges”, vagyis „minden jót kívánok” — az antik irodalomban általában levélzáró formulaként szokott előfordulni, de mindenképpen csak búcsúzásakor.) Ezért szerencsésebb magyarul is az *üdvözöl*, hiszen ezt találkozásakor és búcsúzásakor egyaránt használjuk, míg a *köszönt* kifejezést inkább csak akkor, amikor találkozunk valakivel. Ez utóbbi kifejezést használta a címben pl. Csávossy György, Garai Gábor, Végh György, Veress Miklós. Majtényi Erik látszólag megoldotta a kérdést az „elköszön”-nel, ez azonban *kevesebb* mint ami az eredeti latin kifejezésben van.

A vers fordításának másik próbaköve — Vas Istvánnal szólva „elegáns könnyedségének kulcsa” — a refrén. (Az első osztályos gimnáziumi tankönyv szerzője is erre hegyezi ki a kérdést annak eldöntésében, hogy melyik a jobb fordítás az ott közöltek közül.) *Quam primum, o comites, viam voremus* — a *viam vorare* kifejezésre nemcsak az alliteráció miatt nehéz magyar megfelelőt találni, hanem mert szó szerinti értelmezése is nehéz, s főképp *szokatlan*. A *vorare* ige ugyanis intenzív jelentésű a latinban, leginkább a „falni, zabálni, habzsolni” megfelelőkkel adhatjuk vissza eredeti jelentését; s már a Janus számára mintaképp szolgáló Catullusnál (XXXV, 7) is *hapax legomenon*-ként fordul elő ebben a szó szerkezetben. Sikerültek érzem Fodor

András variációját: „Társak, hosszú az út, gyűrjük le gyorsan” — hiszen az ételt is le lehet gyúrni, s ez esetben azt a mellékjelentést is sugalljuk, hogy Janus talán nem is olyan szívesen kelt útra. Garai Gábor változata is sikerült: „Társak, hosszú az út, faljuk sítve”, bár ebben az esetben elvesztettük az alliterációt. Hegedűs Géza „nyeljük utunkat” kifejezése kicsit merész, míg Kerényi Gráciáé lényegében a Fodor Andráséval egyezik meg: „Gyorsan gyűrjük utunk le, cimboráim!”, de ritmusa sokkal jobban visszaadja a *hendecasyllabus* eredeti lüktetését.

De legyen ennyi elég a filológiai elemzésből, amit a kötetben amúgy is kitűnő szakértők: Bán Imre, Kulcsár Péter és Szepes Erika végeztek el, s amiknek eredményeit jegyzet formájában a kiadók szerencsére közzé is tették. Nagyon jó, hogy az egyes fordítók által közölt lírai esszék (a fordítás körülményeiről, személyes viszonyukról a vershez) is helyet kaptak a jegyzetekben, Vas Istvánnak sajnos *csak* ezek a levelei, vagyis apológiája „egy el nem készült fordításról”. Weöres Sándor fordítása is szerepel a kötetben, bár önkritikáját sajnos helyben kell hagynunk: „A fordítás legtöbbször kigurul a tollból, könnyedén készül — ez nem így készült. A filológiai kritikát nem bírná el a magyar szöveg: se a versformája, se az érzéki telítettsége.”

A kötet szerkesztője és jegyzetírója, Kovács Sándor Iván, bevezetőjében áttekinti a magyar Janus-fordítások történetét; utótanulmányában pedig a *propemptikon* vagy *hodoiporikon* műfajának ókori előzményeiről, és a Janus-vershez közvetlenül alapot szolgáltató humanista *itinerarium*-irodalomról értekezik. Szóba kerülnek nála a klasszikus példaképek is, így Horatius (*carm.* I, 9.), Propertius (III, 21), vagy akár a már korábban is felemlített catullusi XXXV. és XLVI. carmen.

Fontos megemlíteni, hogy a kötetben a fordítások művészi színvonalával egyenértékű illusztrációkat is találunk, Martyn Ferenc portrétanulmányait. Ezeknek az ábrázolásoknak forrásait, valamint a modern Janus Pannonius-ábrázolások történetét foglalja össze a kötet zárótanulmányában Tüskés Tibor.

Talán nem túlzás azt mondani, hogy e könyv újabb adalék ahhoz, amit mostanában csak „Pécs-jelenség” néven szoktunk emlegetni. A Baranya Megyei Könyvtár dolgozói olyan munkát végeztek e kötet összeállításával és megjelentetésével, ami bármelyik pesti „nagy kiadónak” *példamutató* lehetne. S hogy számításukat meg is találják ezekben a munkákban, azt mutatja a kötet végén felsorolt hosszú címjegyzék, a Pannónia könyvek eddig megjelent (és jobbára már nem kapható), valamint a jövőben megjelenésre váró köteteinek felsorolása. (Pannónia könyvek, Pécs, 1987.)

GRÜLL TIBOR